

Capítulo 7

Cioran și poezia

Gilda Vălcan
Universitatea Tibiscus din Timișoara

<https://doi.org/10.61728/AE20256050>

„N-aș avea decât o mândrie: să pot deveni un om de la care poeții ar avea de învățat ceva.”¹

Ca orice adolescent, tânărul Cioran a scris versuri, dar, așa cum mărturisește, neputând fi un bun poet, renunță devreme la poezie și se dedică eseului și scrierilor fragmentare. Însă poezia va rămâne mereu idealul pe care nu-l va atinge niciodată în scris, dar despre care va scrie mereu cu admirație, cu invidie și cu amărăciune. Preferă însă să nu cadă în ridicol scriind versuri proaste și să lucreze la stilul său inconfundabil, cel care se va desăvârși de-a lungul timpului.

„Am terminat de citit câteva pagini pe care le-am scris în românește acum mai bine de douăzeci de ani. Poezie proastă cum nu se mai poate. Un soi de „freamăt” neîncetat care îmi face greață. Dacă-aș avea azi vitalitatea de atunci, aș face poate ceva mai de soi, mai puțin penibil în orice caz. Ferește-te de poezie ca de ciumă. Sau dacă nu, scrie de-a dreptul poeme”².

Pentru Cioran, starea poetică, starea lirică este una de excepție, poezia nu se poate scrie decât din inspirație, neprogramată, ea țâșnește din sufletul poetului ca o imagine a sentimentelor sale, a eu-lui său atins de starea excepțională în care îl aruncă starea lui afectivă. Poezia nu se poate scrie decât atunci când sufletul este atins de iubire, suferință, nebunie și presentimentul morții. Ea nu este elegantă, stilul în poezie nu este unul căutat, construit, el se naște dictat de ritmul aparte al sufletului care trăiește într-o stare de tensiune din care nu se poate elibera decât prin vers. „Față de rafinamentul unei culturi anchilozate în forme și cadre, care maschează totul, lirismul este o expresie barbară. Aici stă de fapt valoarea lui, de a fi barbar, adică de a fi numai sânge, sinceritate și flăcări”³.

Cioran se manifestă prudent față de aceste stări de excepție, nu vrea să experimenteze limita, nu vrea să cadă în prăpastia nebuliei despre care scrie pagini cu o intuiție surprinzătoare și, chiar dacă vorbește despre disperare, suferință, sinucidere, moarte, nu se grăbește să le experimen-

¹ E. M. Cioran, *Cartea Amăgirilor*, Humanitas, București, 1991, p. 208.

² Cioran, *Caiete I*, Humanitas, București, 1999, p. 205.

³ Cioran, *Pe culmile disperării*, Humanitas, București, 2008, p. 8.

teze până la capăt, rămânând, așa cum singur declară, la egală distanță dintre viață și sfințenie.

Putem spune că Cioran se va plasa la egală distanță dintre proză și poezie, la egală distanță dintre nebunie și claritatea minții, la egală distanță dintre viața echilibrată și limita vieții, sfințenie sau desfrâu. Dacă gândim în termeni aristotelici, Cioran nu va alege niciodată calea de mijloc, cea a echilibrului, această fiind prea aridă pentru el și pentru ideile sale, dar nu va alege nici una dintre extreme, sfințenia sau desfrâul, acestea fiind prea periculoase, iar el nu se simte făcut pentru poezie sau muzică, pentru mistică sau imn. Lui Cioran îi este teamă de poezie și de nebunie mai mult decât îi este teamă de suferință sau de moarte. Acestea din urmă sunt experiențe prin care trece orice om, dar a persista în ele scriind poezie înseamnă a alimenta mereu pericolul, a te avânta în nebunie sau în moarte, a trăi la limita, pe marginea prăpastiei, fiind mereu amenințat de pericol. Teama de nebunie este similară cu teama de poezie, amândouă putând să îl expună ridicolului. Cioran spune că dacă ar fi să fie nebun ar vrea să fie un nebun vesel și că cea mai grea experiență pentru un nebun sunt clipele de luciditate când acesta devine conștient de ridicolul la care s-a expus în momentele de nebunie

Poezia nu poate fi decât o expresie a sufletului. Tot ceea ce se depărtează de poezie se depărtează de suflet. Ciora nu scrie mult despre iubire, dar atunci când o face, o face în mod poetic, o ridică la absolut și exclamație în fața acestei stări sufletești care sculptează ființa și o ridică mai mult decât o poate face o stare filosofică. Poezia este expresie a sincerității sufletești, delir, inspirație, suferință, iubire și moarte. Toate aceste stări stau departe de structura rece a filosofiei și a prozei, sunt identice cu adevărul sufletului și sunt lipsite de pudoarea pe care o are rațiunea în fața sentimentelor.

Iubirea este nefericire, nefericirea este starea poetică, mai precis, citându-l pe Cioran care folosește extazul liric pentru a defini iubirea: „Iubirea? Dar priviți cum fiecare rază de soare se-ngroapă într-o lacrimă de parcă astrul strălucitor s-ar fi născut dintr-un acces de plâns al divinității! Nefericirea este starea poetică prin excelență”⁴.

Cioran va împărți oamenii în două categorii ținând cont de cum reacționează aceștia la anumite cuvinte. În una dintre aceste categorii intră

⁴ Cioran, *Amurgul gândurilor*, Humanitas, București, 1991, p.33.

acele persoane înclinate spre lirism, spre sensibilitate și afecțiune și care vibrează la cuvintele prin care exprimăm suferința, pierderea, iubirea etc. În cealaltă categorie intră acele persoane pentru care astfel de cuvinte nu au nicio rezonanță în sufletul sau în mintea lor. „Spune unui suflet delicat: *despărțire* și ai trezit poetul din el. Același cuvânt unui om de rând nu-i inspiră nimic. Și nu numai despărțire, ci orice. Diferența dintre oameni se măsoară după rezonanța afectivă a cuvintelor”⁵.

Tot astfel îi împarte și pe filosofi: cei subiectivi, cei care vorbesc despre sine, autobiografic, sondând în propria ființă și aducând la suprafață experiențe ale propriului suflet și ale propriei gândiri, filosofia poetică; și filosofii de sistem, cerebrali, reci, jonglând cu concepte și raționamente.

„Cele două tipuri de filosofi: cei ce gândesc asupra ideilor și cei ce gândesc asupra lor înșiși. Deosebirea dintre silogism și nefericire... Pentru un filosof obiectiv, numai ideile au biografie; pentru unul subiectiv numai autobiografia are idei. Ești predestinat să trăiești în preajma categoriilor sau în preajma ta. În felul ultim, *filosofia este meditația poetică a nefericirii*”⁶.

El va pune o distanță și mai mare între filosofia ideilor și poezie spunând că poeții cei mai talentați pot cuprinde în câteva versuri idei pe care filosofi încearcă să le explice în sute de pagini. În plus, îi compătimește pe poeții care se pun în umbra filosofilor și a criticilor, considerând că analiza pe care o fac aceștia poeziilor lor îi onorează chiar dacă sunt departe de a surprinde esența cuprinsă de versuri. Este trist să vedem cum poeții sunt seduși de jargonul folosit de critici și de filosofi și par mai încântați de atenția acestora decât de frumusețea propriilor poeme, ceea ce îi coboară pe poeți la nivelul criticilor lor.

„A-i supune aceluiași tratament pe un poet și un gânditor mi se pare o greșeală de gust. Sunt domenii de care filosofii n-ar trebui să se apropie. Să dezarticulezi un poem la fel cum dezarticulezi un sistem e un delict, ba chiar un sacrilegiu.

Lucru ciudat: poeții exultă când nu pricep ce se înșiră despre ei.

⁵ *Idem.*

⁶ Cioran, *Amurgul gândurilor*, Humanitas, București, 1991, p. 53.

Jargonul îi măgulește și le dă iluzia unui progres. Această slăbiciune îi coboară la același nivel cu glosatorii lor”⁷.

Cioran, mereu îndrăgostit de poezie, considerând că aceasta se apropie cel mai mult de esența vieții, a morții, a iubirii, a suferinței, va da mai multe definiții poeziei. Înainte de a lega rând pe rând poezia de stările excepționale ale experienței umane, va sublinia că poezia nu poate exista decât ca produs al inspirației și va alege două definiții pentru poezie folosind, ca de multe ori, termeni poetici.

„Nu cunosc decât două definiții ale poeziei: cea a vechilor mexicani: „vântul ce vine de la zei” și cea dată de Emily Dickinson (acolo unde spune că recunoaște adevărata poezie după faptul că o cuprinde un frig atât de cumplit încât simte că nimic n-o va mai încălzi niciodată).⁸

Așa cum am amintit mai sus, există persoane cu inclinații spre lirism, dar nu toți aceștia sunt poeți. Cioran chiar se numește printre ei afirmând că este poet prin toate poeziile pe care nu le-a scris, dar au fost în sinea sa. Tot așa, în stările excepționale toți oamenii pot fi poeți: în iubire, în suferință, în nebunie.

A fi liric înseamnă a nu putea rămâne închis în tine însuși. Această necesitate de exteriorizare este cu atât mai intensă cu cât lirismul este mai interior, mai profund și mai concentrat. Pentru ce e liric omul în suferință și în iubire? Pentru că aceste stări, deși diferite ca natură și orientare, răsar din fondul cel mai adânc și intim al ființei noastre, din centrul substanțial al subiectivității, care e un fel de zonă de proiecție și de radieră. Devii liric atunci când viața din tine palpită într-un ritm esențial și când trăirea este atât de puternică, încât sintetizează în ea întreg sensul personalității noastre. Ceea ce este unic și specific în noi se realizează într-o formă atât de expresivă, încât individualul se ridică în planul universalului. Experiențele subiective cele mai adânci sunt și cele mai universale, fiindcă în ele se ajunge până la fondul original al vieții⁹.

⁷ Cioran, *Mărturisiri și anateme*, Humanitas, București, 1994, p. 8.

⁸ Cioran, *Caiete I*, Humanitas, București, 1999, p. 143.

⁹ Cioran, *Pe culmile disperării*, Humanitas, București, 2008, p. 6-7.

Sunt oameni care devin lirici numai în momentele capitale ale vieții lor; unii numai în agonie, când se actualizează întregul lor trecut și-i năpădește ca un torent. Cei mai mulți însă devin în urma unor experiențe, când agitația fondului intim al ființei lor atinge paroxismul. [...]

Faptul că aproape toți oamenii fac poezie atunci când iubesc dovedesc că mijloacele gândirii conceptuale sunt prea sărace pentru a exprima o infinitate internă și că lirismul interior își găsește un mod adecvat de obiectivare numai cu un material fluid și irațional. Nu se petrece un caz analog și cu experiența suferinței? N-ai bănuț niciodată ce ascunzi în tine și ce ascunde lumea, trăiai periferic și mulțumit, când cea mai serioasă experiență după experiența morții (ca presentiment al muririi), experiența suferinței, pune stăpânire pe tine și te transportă într-o regiune de existență infinit complicată, în care subiectivitatea ta te frământă ca un vertij. A fi liric din suferință înseamnă a realiza acea ardere și purificare interioară în care rănilor încetează a mai fi numai manifestări exterioare, fără complicații adânci, ci participă la sâmburele ființei noastre. Lirismul suferinței este un cântec al sângelui, al cărnii și al nervilor. Suferința adevărată izvorăște din boală. Din acest motiv, aproape toate bolile au virtuți lirice.¹⁰

Ceea ce vreau să subliniez este faptul că înclinația către lirism, starea excepțională care îl apropie pe om de poezie nu se confundă cu poezia în întregul său. Toți pot să scrie sau nu când traversează o experiență ce poate declanșa starea poetică. Însă adevărata poezie, adevărații poeți sunt cei care scriu din inspirație, care își pun talentul în slujba inspirației. Poezia nu poate fi produsul unui proiect conceptual, nu poate fi planificată, mai ales că nici un poet, oricât de mare ar fi, oricât de talentat nu este mereu în transă poetică și nu poate să conceapă un proiect, să aștepte transa poetică și să le îmbine pe ambele. Nu există tratat despre cum să scrii poezie. Există, e adevărat, dar nu ajută cu nimic dacă nu ai talent și dacă inspirația nu te găsește niciodată. Pentru acest subiect fac trimitere la capitolul despre Paul Valéry din volumul *Exerciții de admirație*.

Când un gând te năpădește cu putere și violență, el izvorăște din substanța existenței tale, a-l dovedi, a-l împresura în argumente,

¹⁰ *Ibidem*, p. 7-8.

Înseamnă a-l slăbi și a te îndoi de tine. Un poet sau un profet nu demonstrează, fiindcă gândul lor este ființa lor; ideea nu se deosebește de existența lor. Metoda și sistemul sunt moartea cugetului. Până și Dumnezeu gândește în fragmente; în fragmente absolute¹¹. Un gânditor trebuie să fie tot ce spune. Aceasta se învață de la poeți și de la voluptățile și durerile ce le încerci trăind¹².

Un alt lucru foarte important pentru valoarea și profunzimea unui poem este acela ca poetul să scrie în limba sa maternă, căci doar așa poate sonda abisurile ființei sale, doar așa poate atinge culmile inspirației, finețea sensurilor, autenticitatea stilului.

Într-o limbă de împrumut ești conștient de cuvinte, ele există nu în tine, ci în afara ta. Acest interval dintre tine însuși și mijlocul tău de exprimare explică de ce e greu, chiar imposibil, să fii poet în alt idiom decât acela în care te-ai născut. Cum să extragi vreo substanță din cuvintele ce nu au rădăcini în tine? Noul venit trăiește la suprafața verbului, nu poate traduce într-o limbă învățată târziu acea agonie subterană din care izvorăște poezia¹³.

Așa cum am amintit la începutul acestei lucrări, poeții sunt cei care stau pe marginea abisului, abisul fiind nebunia sau moartea. Orice poet este atins de puțină nebunie. Cioran va lega poezia și de nebunie afirmând că faza incipientă a psihozelor se caracterizează printr-o dispoziție poetică:

Nu există lirism autentic fără un grăunte de nebunie interioară. Este caracteristic faptul că începutul psihozelor se caracterizează printr-o fază lirică, în care toate barierele și limitele obișnuite dispar pentru a face loc unei beții interioare dintre cele mai fecunde. Astfel se explică productivitatea poetică din fazele prime ale psihozelor. Nebunia ar putea fi un paroxism al lirismului. De aceea ne mulțumim a scrie elogiul lirismului pentru a nu scrie elogiul nebuniei¹⁴.

¹¹ Cioran, *Amurgul gândurilor*, Humanitas, București, 1991, p. 114.

¹² *Ibidem*, p. 115.

¹³ Cioran, *Mărturisiri și anateme*, Humanitas, București, 1994, p. 186-187.

¹⁴ Cioran, *Pe culmile disperării*, Humanitas, București, 2008, p. 8.

Apropierea de moarte trezește la rându-i spiritul liric. Spre deosebire de prozatori sau de filosofi care se distanțează de nefericire și de moarte pentru a le analiza, poetul este una cu nefericirea și moartea sa, el își trăiește propria nefericire și propria moarte fiind încă în viață.

Până și tristețea este un meșteșug. Căci nu te deprinzi așa ușor să fii singur și zi de zi trebuie să te căznești în nemângâiere, supunând năvala amărăciunilor unei culturi intime. Nevoia de stil în nefericire și de simetrie în măhniri pare a le fi lipsit poetilor. Căci ce înseamnă a fi poet? A nu avea distanță de propriile măhniri, a fi identic nefericirii proprii.

Preocuparea de educație personală până și în aceste lucruri trădează un rest filosofic într-un suflet atins de poezie. Superstiția teoretică organizează totul, până și tristețea. Însăși moartea unui filosof seamănă unei geometrii descompuse, pe când poetul, purtându-și din viață mormântul, a murit înainte de moarte. Miezul lăuntric al poeziei este o sfârșire anticipată și lira n-are glas decât în preajma unei inimi corupte. Pe nimic nu aluneci mai repede în mormânt ca pe ritm și pe rimă, căci versurile n-au făcut decât să ridice lespezi pentru însetații nopții¹⁵.

În finalul acestei lucrări revin la ideea că Cioran a fost un gânditor prudent stând departe de poezie și de nebunie. Citindu-l, putem spune că a fost suficient de aproape de amândouă, că în aforismele lui întâlnim delirul liric și curajul nebunesc de a construi aforisme care sfidează logica. A avut o mare admirație pentru poeți și un respect ciudat pentru nebunie: „N-aș vrea să-mi pierd mintea. Dar este atâta vulgaritate în a o păstra! Să veghezi inutil neînțelesul lumii și al lui Dumnezeu și să extragi știință din chin! Sunt beat de ură și de mine”¹⁶.

¹⁵ Cioran, *Amurgul gândurilor*, Humanitas, București, 1991, p. 55.

¹⁶ *Ibidem*, p. 207.